

20-Aprel, 2025-yil

KOSTYUMLARGA BADIY BEZAK BERISHDA SASHIKO USULINI QO‘LLASH VOSITALARI

Raxmatullayeva Umida Saydazimovna

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti

“Kostyum dizayn” kafedrası professori, f.f.n.

Fayzullayeva Shaxzoda Muhammadaminovna

Parij Xalqaro Moda Akademiyasi

Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat Instituti

Dizayn (kostyum dizayni va moda industriasini boshqarish) fakulteti

2 kurs magistri

Tel: 911904744

GMAIL: uraxmatullayeva@mail.ru

shmadaliyeva@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada yapon an‘anaviy tikuvchilik san‘atining noyob ko‘rinishi bo‘lgan sashiko uslubining kelib chiqishi, tarixi, amaliy va estetik jihatlari, tikish texnikasi hamda dekorativ bezak shakllari tahlil qilinadi. Sashiko usuli o‘zbek milliy kashtachilik san‘ati bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari ochib beriladi. Maqola xalq amaliy san‘ati bo‘yicha qiyosiy-madaniy izlanishlar olib boruvchilar uchun foydalidir.*

Kalit so‘zlar: *sashiko, yapon tikuvchiligi, dekorativ tikuv, kashtachilik, xalq amaliy san‘ati, madaniy meros.*

Xalq amaliy san‘ati insoniyatning madaniy xotirasi, ijodiy tafakkuri va estetik qarashlarini ifoda etuvchi muhim madaniy qatlamdir. Yaponiyaning qadimiy tekstil san‘ati bo‘lmish sashiko ham shunday boy merosning bir bo‘lagi bo‘lib, bugungi kunda nafaqat tarixiy yodgorlik sifatida, balki zamonaviy dizayn va moda sohalarida ham alohida o‘ringa ega. O‘zbek xalqining kashtachilik san‘ati bilan qiyosiy o‘rganilganda, sashiko tikishlari nafaqat texnik jihatdan, balki estetik va semantik qatlamda ham ko‘plab o‘xshashliklarga ega (1-rasm).

Sashiko (刺し子 – “kichik sanchiq”) Yaponiyada taxminan XVIII asrda, Edo davrida (1603–1868) shakllangan. Avvaliga bu usul ish kiyimlarini mustahkamlash, kiyimlarni yamoqlash va sovuq havodan himoya qilish maqsadida ishlatilgan. Yaponiyaning qishloq aholisi tomonidan arzon materiallar – ko‘pincha indigoda bo‘yalgan paxta matolar ustiga oq ip bilan oddiy geometrik naqshlar tikilgan (2-rasm).

1-rasm. Sashiko usulidan namunalar.

Sashiko - qadimgi yapon kashtachilik san'ati. Sashiko texnikasi oddiy, naqshlari xilma-xil va juda chiroyli. Dastlab, sashiko eskirgan narsalarni o'zgartirish va izolyatsiya qilish uchun ishlatilgan. U Yaponiyaning qishloq joylarida Edo davrida (1615-1868) paydo bo'lgan. O'sha kunlarda mato tayyorlash jarayoni juda ko'p mehnat talab qilgan va sashiko eski kiyimlarning umrini ko'paytirish usuli sifatida tezda butun mamlakat bo'ylab tarqaldi. Bundan tashqari, XIX-asrning 60-yillarigacha Yaponiya boshqa mamlakatlardan har qanday tovarlarni olib kirishga embargo ostida yashagan (faqat Gollandiyalik savdogarlar Yaponiyaga tovarlarni olib kirishga ruxsat berilgan). Ikki asrdan ko'proq vaqt davomida mamlakat ixtiyoriy izolyatsiyada qoldi. Tovarlar import qilinmadi; yaponlar mavjud matolardan qayta-qayta foydalanishga majbur bo'ldilar.

Sashikoning mashhurligining yana bir sababi bor edi. Yaponlar barcha narsalar, shu jumladan matolar ham tirik va joni borligiga ishonishgan. Sashiko sirlari avloddan-avlodga, onadan qizga o'ta boshladi. Qizlar bu hunarni o'rganadigan hunarmandchilik maktablari paydo bo'ldi. Kelin sepi uchun o'n ikkita issiq ko'rpacha tikishi kerak edi, o'n uchinchisini esa do'stlari tikishdi.

2-rasm. Sashiko usulida qo'llanilgan naqsh elementlari.

Sashiko naqshlari alohida, ramziy ma'noga ega edi. Kiyimlarga kashta tikilgan, ular egasini yovuz ruhlardan himoya qilish va farovonlik va farovonlikni va'da qilish uchun yaratilgan. Ko'pincha naqshlar individual tasvirlar bilan to'ldirildi, ular ham omad keltiradi deb ishonishgan. Masalan, ko'pincha sashiko kashtasida kran va toshbaqa tasvirlari mavjud - uzoq umr ko'rish ramzi. Turna 1000 yilni, toshbaqa esa oilaning 10 000 yillik tinch hayotini, ninachi - jasoratni, o'rdak - oilaviy baxtni, yo'lbars - kuchni ifodalaydi (3-rasm). Muxlislar, soyabonlar, chiroqlar, gullar, barglar va daraxtlar tasvirlari ham juda mashhur edi.

3-rasm. Sashiko usulida tayyorlangan kompozitsiya.

Kashta tikishda rang sxemasi ham muhim: sashikoning an'anaviy ranglari oq va ko'kdir. Doira, kvadrat va olmosdan iborat geometrik naqshlar ko'k matoga kuchli oq yoki kamroq ko'k iplar bilan qo'llanilgan. Ko'pincha matoning uchta qatlami tikilgan, ustiga yangi mato qo'yilgan. Bu tanlov tasodifiy emas edi. Edo davrida hukmron Tokugava klani har bir sinf uchun kiyimning rangi, materiali va usulini qat'iy tartibga soluvchi qonunlar qabul qildi. Shunday qilib, dehqonlarga faqat ko'k va kulrang ranglarda kiyim kiyishga ruxsat berildi.

Sashiko keyinchalik dekorativ va estetik tusga kirib, o'ziga xos bezak san'atiga aylandi. Ushbu uslub bugungi kungacha saqlanib qolgan va Yaponiyaning mulozama (boro) tikish an'analari bilan chambarchas bog'liq.

Sashiko usulining asosi "yuqoriga-pastga" tikuv usuliga tayanadi. Bu oddiy to'g'ri tikuvlar ketma-ketligidan iborat bo'lib, ular birgalikda murakkab geometrik shakllarni hosil qiladi.

Ko'p hollarda:

Ip: oq rangli, buramali paxta ipi ishlatiladi.

Mato: indigoda bo'yalgan quyuk moviy paxta mato ustida oq tikuvlar aniq ko'rinadi.

Naqshlar: doira, to'rtburchak, yulduz, to'lqin, baliq tarozisi, barg va g'isht naqshlari kabi an'anaviy geometrik shakllar.

Maqsad dastlab amaliy bo'lgan bo'lsa-da, vaqt o'tib ushbu naqshlar yapon falsafasidagi "wabi-sabi" – soddalik va kamtarlik go'zalligi bilan uyg'unlashgan.

Sashiko naqshlari faqatgina bezak emas, balki muayyan falsafiy va madaniy ma'no ham anglatadi. Masalan:

Seigaiha (to'lqinlar) – abadiylik va osoyishtalik timsoli;

Asanoha (kanop yaprog'i) – sog'liq va baraka;

Kikkō (asalari uyasi) – kuch va barqarorlik;

Shippo-tsunagi (abadiy halqa) – do'stlik va uyg'unlik ramzi.

Har bir naqsh ma'lum ruhiy va madaniy kontekstda yaratilgan, bu jihatdan sashiko bizning xalq kashtachiligiga o'xshashdir.

O'zbek kashtachiligi bilan qiyosiy tahlil qilinganda:

Geometrik naqshlar: har ikki san'atda ham naqshlarning markaziy o'rni bor. O'zbek kashtachiligidagi "iroqi", "tumor", "oyna" naqshlari sashiko naqshlariga ma'nodosh bo'lishi mumkin.

Qo‘l mehnati asosida yaratilishi: har ikki usulida ham texnik mahorat va sabr-toqat talab qilinadi.

Madaniy-falsafiy qatlam: naqshlar ortida ramziy ma’no, e’tiqod va tabiat bilan uyg‘unlik mavjud.

Farqliliklar:

Ranglar: sashiko minimalistik — ko‘pincha ikki rangli (moviy-oq), o‘zbek kashtachiligida esa ko‘p rangli iplar keng qo‘llaniladi.

Ishlanadigan mato: sashiko paxta matoga tikiladi; o‘zbek kashtachiligi esa atlas, beqasam, adras, baxmal kabi milliy matolarda ishlanadi.

Funksional farq: sashiko dastlab yamoq va mustahkamlash uchun, o‘zbek kashtasi esa bezak va marosim uchun ishlatilgan.

Xulosa

Sashiko va o‘zbek kashtachiligi ikki turli geografik va madaniy muhitda shakllangan bo‘lsa-da, ular orasida umumiylik – insonning go‘zallikka, ramziylikka, va hunarmandchilik orqali ifoda topishga bo‘lgan intilishida namoyon bo‘ladi. Har ikki san’at turi hozirgi global dizayn maydonida o‘z o‘rniga ega bo‘lib, zamonaviy modada, interyer dizaynida va restavratsiya amaliyotida keng qo‘llanmoqda. Ushbu o‘rganishlar xalq amaliy san’atining xalqaro va madaniy boylik sifatidagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yamanaka, N. (2014). Sashiko: Traditional Japanese Pattern and Stitch. Tokyo: Kodansha.
2. Brinkley, S. (2021). Japanese Textile Design: The Art of Sashiko Embroidery. London: Thames & Hudson.
3. Juniper, A. (2003). Wabi Sabi: The Japanese Art of Impermanence. Tuttle Publishing.
4. Ahmedova, D. (2016). "O‘zbek xalq kashtachilik san’ati: tarix va zamonaviylik." San’at, №2, Toshkent.
5. Karimova, G. (2018). "Milliy naqshlar va ularning semantik qatlamlari." O‘zbekiston san’ati va madaniyati, №4.
6. <https://alovakmag.by/ru/inspiration/sashiko-yaponskaya-tehnika-vyshivaniya.html>
7. <https://bulavochka.com/blog/sovety-pokupatelyam/sashiko-istoriya-i-osobennosti-tehniki/>